

„Aki nemzetének erkölcsét szebbíti, az hagy maga után háláló fiakat”

Kazinczy Gábor (1818–1864)

1. A címül írt mondat Kazinczy Gábor szájából hangzott el az atyai barát, Szemere Pál felett az Akadémia közgyűlésén mondott emlékbeszédében 1864 januárjában, s három hónappal később Berettőn fölötté is bezárult a családi sírbolt. A kései méltatónak úgy tűnik, mintha az ifjabb pályatárs a maga életútját summázta volna a nyilvánosság előtti utolsó szereplésekor. Több jeles nemzedéktársához hasonlóan munkásságának középpontjában a nemzet szellemi emelése, a nemzettagok erkölcsi gyarapítása, a kulturális örökség gondozása állt. A közéletben elfoglalt helyét, feladatvállalásának irányait, tevékenységében alkalmazott eszközeit tehetségének sokszínűsége, többirányú érdeklődése, kora kihívásainak jellege határozta meg. A társakhoz, a történetekhez való viszonyulásaiban találunk ugyan ellentmondásokat, tévedéseket, kétségtelen azonban, hogy politikai, írói, műfordítói, történészi szerepvállalását egyaránt a hazai közélet és közműveltség gazdagításának szándéka vezérelte. Nehéz megítélni, találunk-e ma „háláló fiakat”, akik ismerik, becsülik őt, de amikor megidézzük alakját és munkásságát, abból indulhatunk ki, hogy ez az életmű a magyar szellemi múlt számon tartandó eleme, hiszen van mit köszönnünk neki.

2. Kazinczy Gábor 200 évvel ezelőtt, 1818. július 18-án született a Zemplén vármegyei Berettő községben (ma Bracovce, Szlovákiában), egy jómódú nemesi család kúriájában. Édesapja, Kazinczy István - Ferenc unokatestvére és barátja - birtokai tisztos jövedelméből élt, hivatalt nem vállalt. Három házasságából tizenkét gyermeke született, kettő kisedeként halt meg; tíz árva maradt utána, amikor 54 éves korában elhunyt. Gábor ekkor már sárospataki diák, s anyja, Boronkay Róza ezután is gonddal támogatta tanulmányaiban, tehetsége kibontakoztatásában. Az ifjú már otthon is könyves környezetben nevelkedett, természetes, hogy a kollégium könyvtárát rendszeresen igénybe vette; komolyságát, munkaszeretetét említik kortársai. Apjának elvesztése megviselte, betegeskedett, ezért anyja a környezetváltás mellett döntött; egy évig Késmárkon, majd három éven át Eperjesen tanult tovább. Alkalma volt ott német nyelvtudásának fejlesztésére, a klasszikus irodalom olvasására, történelmi munkák tanulmányozására. Közben, 1830-ban meglátogatta tekintélyes nagybátyját széphalmi otthonában, s ez a találkozás az írói munkálkodáshoz adott ösztönzést. 13 évesen már drámát, verset, történelmi tanulmányt írt, német mesét, Goethét fordított, s feltűnő bátorsággal Galeotto Mátyás királyról szóló művének magyar fordítását nyújtotta be a cenzornak. Akkor nem tanácsolták kiadását, csak 1863-ban jelenhetett meg.

Kazinczy Gábor

Amikor 1832-ben Sárospatakra visszatért, olyan közegbe került, amely újabb lökést adott irodalmi és közéleti érdeklődésének tágitásához, képességeinek tudatosításához. Az irodalmi diáktársaságok pezsgő életének időszakában ez a hazai neveléstörténetben, ezekben a tehetséges ifjak a magyar nyelv ápolása, a történelmi múlt megbecsülése mellett megerősödtek a nemzeti ügyek iránti felelősségben. Az akadémiai ifjúság létrehozta a Sárospataki Magyar Nyelvmívi Társaságot, amelynek 1832 őszén Kazinczy Gábor is tagja lett, s a következő tanévben Majoros András tanárelnök oldalán már ő az ifjúsági vezető. 1834-ben kiadták *Parthenon* című antológiájuk első kötetét, amelyben Kazinczy Gábor egy romantikus novellával és két verssel mutatkozott be. Első és egyetlen verseskönyve Sárospatakon jelent meg 1835-ben *Szerelem könnyei* címmel, amelyben tizenhat érzelmes költemény olvasható Kölcsey Ferenc, Kisfaludy Sándor, Szemere Pál, Vörösmarty Mihály hatása alatt. Könyve nem keltett visszhangot, csalódottan határozta el, hogy soha többé nem ír verset. Néhány szépprózai kísérlet mellett később a fordításban, a történelmi bűvárlatban, a szöveggondozásban találja meg az adottságainak leginkább megfelelő tevékenységi formát. Tapasztalatot szerzett Sárospatakon irodalmi csoportosulások szervezéséhez, lapalapítási kísérleteihez. Ott fejlődött ki az a képessége, hogy későbbi pályája során többször is középponti alakja lehessen a törekvő ifjú nemzedéknek.

3. Az iskolai tanulmányokat jogi gyakorlat követte az akkori rend szerint, s Kazinczy Gábor a távoli, zempléni kisvárosból a valós politikai színtérre, Pozsonyba, majd Pestre került. Nem volt felkészületlen, hiszen Sárospatakon nemcsak elméleti képzésben részesült. Ott - Szemere Bertalan kezdeményezésére - sajátos képzési formát alkalmaztak: Nándor vármegye néven hívtak létre egy olyan szervezetet, amelyben a megyei politizálást imitálhatták. Kazinczy Gábort a főispáni tisztre választották meg, már ott kitűnt szónoki talentuma. Az 1832-ben összehívott országgyűlés utolsó szakaszában, 1835 novemberétől 1836 májusáig fél évet töltött Pozsonyban. Sógorát, Lónyay Gábort, Zemplén vármegye liberális követét kísérte, s a jurátusok társaságában a reformokért lelkesedők barátságát kereste. Megismerkedett Deák Ferencsel, Palóczy Lászlóval, hallhatta Kölcsey Ferenc, Wesselényi Miklós beszédeit, azonosult az ő elveikkel.

Pesten ügyvédbojtárként folytatta joggyakorlatát, megfigyelhette a bécsi udvarnak a reformerek megbüntetését célzó pereit; főnöke Kossuthnak, Wesselényinek a védője volt. Utolsó vizsgáit letéve, 19 éves korában hites ügyvédi képesítést szerzett. Emberi kvalitásai: műveltsége, friss szelleme, vonzó megjelenése, hatásos beszédkészsége a haladásért lelkesedő ifjak pesti körében népszerűvé tették; rendszeresen összejöttek Kazinczy szállásán vagy a Privorszky kávéházban; megengedhette magának, hogy barátait vendégül lássa. Csoportjukat gúnyosan *Ifjú Magyarországgént* emlegették, s 1840-ig Kazinczy Gábort tekintették vezérüknek.

Annak ellenére, hogy a hatalom, a cenzúra lap- és könyvkiadási kísérleteit sorra elgáncsolta, Kazinczy megszakítás nélkül folytatta irodalmi munkásságát. Nagybátyjához hasonlóan ő is a fordításban látta fő hivatását, frissen közvetíteni kívánta a korabeli európai kulturális áramlatok képviselőinek munkáit. Bámulatos nyelvtudása képessé tette a friss tájékozódásra. Lengyeleket (Adam Mickiewicz, Zygmunt Krasiński), franciákat (Robert de Lamennais) fordít, bemutatja a német irodalom Goethe utáni nemzedékének (Karl Glutzkow, Heinrich Heine, Ludwig Börne) néhány művét. Szenvedélyesen dolgozott, fordításainak többsége azonban nem jelenhetett meg azonnal, kéziratban maradt ránk ezek a művei. A lapokban mégis egymás után közölte átköltéseit franciából, németből, angolból, spanyolból, cikket írt az orosz irodalomról, finn népmeséket adott ki, a folklór iránti érdeklődését az általa szép számban közzétett regék, balladák, legendák mutatják.

Az 1830-as évekre jellemző termékenysége elismerésre méltó, de nem mindig sikerült a maradandó értékek közül választani lefordítandó műveket. E tevékenység haszna abban jelentkezett, hogy csiszolhatta írói ábrázolásmódját, és hogy megismerte kora külhoni irodalmi termését, a friss irányzatokat; a német és a francia irodalmi élet mellett bepillantást nyert az angol és az orosz irodalom világába is. Újra kísérletezett versírással, novellái jelentek meg, s kiadta *Malvina* című regényét, amely egy francia író keleti novellafüzérének átültetése. Minden törekvése ellenére nyelvezetének dagályosságán nem tudott érdemben enyhíteni, ezért mondhatta róla Jókai: „*Mi kár, hogy nem tudott úgy írni, ahogy beszélt.*”

1838 júniusában meghalt Kazinczy édesanyja, aki gondos figyelemmel, erkölcsi és anyagi támogatással segítette elő fiának előrehaladását. Az örökség körüli pereskedés megrontotta a testvéreivel való kapcsolatát, mégis egyre többet kellett az osztályrészül kapott berettői birtok gondjaival foglalkoznia. Az otthonteremtés vágya készítette házasságra, egy vagyonos család gyermekét, Fáy Emmát vette feleségül, s 1840. november 30-án Berettón megszületett egyetlen gyermekük, Arthur fiuk. Egyre több tényező készítette tehát arra Kazinczy Gábort, hogy elhagyja Pestet, visszatérjen Zemplénbe. Lehangotha például, hogy lapalapítási kísérlete hatszor vallott kudarcot a cenzúra szigorúsága miatt, s számos drámafordítása kiadatlan maradt, hogy a hatalom, a kancellária figyeltette és gátolta, s hogy konfliktusa támadt Bajza Józseffel, a nagy tekintélyű kritikussal.

4. Tévednénk, ha azt gondolnánk, hogy a vidék csöndjében való bezárkózás következett; a küzdőtér változott meg csupán. Írásokkal a *Pesti Hírlap* tudósítójaként jelentkezett, időszerű helyi és általánosabb politikai jelenségekről mondott határozott, olykor kíméletlen véleményt. A szerkesztő, Kossuth Lajos elsősorban zempléni tudósításokat várt tőle, a helyi ügyek azonban alkalmat adtak Kazinczynak, hogy azokat tágabb keretben helyezze el. A soknemzetiségű Zemplén vármegyében megszólalt a jobbágyok védelmében; becülte a szláv ajkú népet, de a pánszlávizmust elítélte. Van mondanivalója a vallásszabadságról, a népiskolák létesítésének szükségességéről, hogy ne a tudatlanság, a babonás hit legyen a meghatározó. A gyakorlatias témák is érdekelték, mint a vízszabályozás, a közvilágítás szükségessége, az újoncozás visszasságai. A *Honderűben*, az *Életképekben*, a *Regélő Pesti Divatlapban* is megjelent. A haladás elkötelezettje volt, friss szelleme, problémaérzékenysége, harckészsége egyedivé tették cikkeit. Rendszeresen bejárt Zemplén megye levéltárába, hogy hódoljon egyik szenvedélyének, a történeti kutatásnak.

Gyakran tartózkodott Sátoraljaújhelyen, hogy részt vegyen a megyegyűléseken, találkozzék küzdőtársaival. A zempléni politikát – többek között – az innen elszármazó Kossuth Lajos szellemissége, a többször követte választott Lónyay Gábor, az 1843-ban alispánnak megválasztott András bátyja, majd Andrassy Gyula alakította. Ha hiányzott is a pesti ifjak társasága, továbbra is kereste a barátság, az együttműködés alkalmait. 1841-ben elvállalta a Zempléni Casino titkári tisztét, ahol 1846 nyarán Széchenyi Istvánt, 1847 júliusában pedig Petőfi Sándort fogadták. A költő útileveiben, s egyik Koltón született versében méltatja Kazinczy Gábor tehetségét: „*valódi csodagyereke a természetnek a szónoklatban*”, „*hős pályatársam, lelkem rokona*”, írja róla. A Zempléni Casino keretei közt táncmulatságokat, színielőadást, hangversenyt rendezett. Szociális érdeklődését jelzi, hogy ő teremtette meg az első sátoraljaújhelyi óvoda alapját a bálók jövedelméből. Számíthattak rá a választási küzdelemben, 1847-ben megszervezte a radikális Szegénylegények Egyesületét az ellenzéki eszmék terjesztésére, a jelöltjeik melletti korteskedésre. Közben megválasztották a bodrogközi járás főszofigabírójának, ránk maradt jelentései is tükrözik problémaérzékenységét: őszinte képet fest a közállapotokról, az adózó nép terheiről.

Közben magánélete, házassága válságba került. Felesége idegbántalmait Pesten, Szliácson sem tudták gyógyítani, a gyógykezelés költségei veszélyeztették korábbi anyagi biztonságukat. Ellentétjeik végül a válásig vezettek.

**Kazinczy Gábor sárospataki szobra
Petőfi soraival, Maugsch Gyula műve
(Kemecsei Balázs felvétele)**

Az 1848-as forradalom nyitott új teret Kazinczy Gábor számára, június 24-én a sátoraljaújhelyi járásban követték választották. Az országgyűlés egyik jegyzője lett, tagja a választfelirati bizottságnak. Kezdetben a Petőfi és Kossuth által képviselt irányzat támogatója, de hamarosan inkább a Széchenyi által képviselt útra tért át. Ezt a fordulatot nem várták tőle, de ő nem volt republikánus, elfordult Kossuthtól, a forradalomtól; hasonló fejleményt látunk Eötvös József, Trefort Ágoston, Wesselényi Miklós magatartásában is. De Kazinczy nem menekült külföldre, követte a kormányt Debrecenbe. Megnyilatkozásaiból kitűnik, hogy az alkotmányossághoz ragaszkodott, a kiegyezés lehetőségét nem adta föl. Vezéralakja lett a félszáz képviselőt tömörítő úgynevezett Békepártnak, amelyben olyan közbecsülésnek örvendő személyiségek álltak mellette, mint az író Kemény Zsigmond és Jókai Mór, Nyáry Pál, Almási Pál házelnök, Csengery Antal, Pálffy János. 1849. február 22-én megindították az *Esti Lapok* című hírlapjukat, amelynek Kazinczy egyik szerkesztője lett. A lapnak csak 26 száma jelenhetett meg, célzatosága egyszerűsítve úgy foglalható össze, hogy kiállt a 48-as törvények mellett, de szerzői nem akartak tovább lépni, a szabadságharcot nem tekintették forradalomnak. A lap mellett a Kazinczy debreceni

otthonában tartott összejövetelek fogták össze ezt a csoportot, ott a követendő lépéseket megbeszélhették. Kossuth népszerűsége tetőfokán volt ekkor, a békepártiak elleneztek forradalmi lépéseit, mégis tudomásul vették a Függetlenségi Nyilatkozatot, Kazinczy országgyűlési felszólalásaiban a parlamentarizmus fenntartása, a törvényesség betartása mellett állt ki. Görgey Artúr támogatását próbálták megnyerni egy olyan szervezkedéshez, amely eléri a nyilatkozat visszavonását. Amikor az országgyűlés június 2-án visszatért Pestre, Kazinczy távol maradt, vidéken élte át a következő időszakot.

A bukás után a képviselőket egyetemesen halálra ítélték. Kazinczyt letartóztatták, aztán beteg fiához hazaengedték, de 1850 tavaszán több ízben beidéztek Pestre, ahol pörében szabadlábbon védekezhetett. Védőiratában azzal igyekezett menteni magát, hogy közismerten szemben állt Kossuthal. Július 20-án - mintegy 200 képviselővel együtt - megszületett számára a felmentő ítélet.

5. Kazinczy Gábor életének 1850 utáni szakaszát sokan remeteségnek tekintik. Feleségétől elszakadva visszavonult a borsodi Bánfalvára, sógora nővérének, Vladár Józsefné Lónyay Saroltának a kastélyába, ahol menedéket, csöndes munkálkodásához nyugalmat talált. Erre a békés otthonra valóban szüksége volt mind az adott történelmi helyzet nyomása, mind magánéletének válsága mellett. Társai közül sokan kényszerültek visszavonulásra, nem volt egyedüli az esete. Pesttől távol valóban új, zártabb életrend következett, de

azt folytatta tovább, ami korábbi éveit is jellemezte, tette, amit az adott hazai körülmények között tehetett. A gazdálkodás, kertészkedés mellett végezte az általa megismert történeti források feldolgozását; kapcsolatban állt a gömöri Hanván lelkészkedő Tompa Mihállyal, a Miskolcon élő Lévy Józseffel, a Sárospatakra visszavonult Erdélyi Jánossal, a Miskolcon vendégszereplő Egressy Gáborral, sőt, Arany Jánossal és Kemény Zsigmonddal is. Toldy Ferencsel együttműködve az igen szűkösre kényszerült publikálási lehetőségeket is kezdte kihasználni 1851 tavaszától. Igen kiterjedt levelezést folytatott, ez is cáfolja a remetelétet. Kazinczy Ferenc irodalmi hagyatékát régóta gyűjtötte, már édesanyja is vásárolt neki a frissiben gazdátlanlanná lett széphalmi iratanyagból, kínálkozott tehát a feladat e gazdag szellemi örökség közzétételére. 1859-ben, nagybátyja születésének centenáriuma alkalmából ő is a figyelem középpontjába került, tanúja volt a nemzeti felbuzdulásnak. Történeti kutatásai főként a XVI. és XVII. századra összpontosultak, s újra voltak folklórkiadványai. Tudományos elismerések érték: 1858-ban az Akadémia levelező tagja lett, 1860 nyarán pedig a Kisfaludy Társaság választotta tagjai közé.

Hogy Kazinczy Gábor nem lett a maga szűk körébe bezárkózó remete, az is bizonyítja, hogy amikor átmenetileg újra megpezdült a magyar közélet, ő is a porondra lépett: 1861-ben követként jelenik meg az országgyűlésben, a Deák vezette felirati párthoz csatlakozott. Nagy hatású beszédet is mondott, amely *A magyar államiság jogának védelme az osztrák politika ellenében* címmel jelent meg nyomtatásban, s amely a legnagyobb szónoki sikere lett. Bécs nem mutatott engedékenységet, Kazinczy visszatért Bánfalvára.

6. Az utolsó három év – betegeskedése ellenére – szorgos munkálkodással, Molière fordításával, értékes történeti források és a Kazinczy-hagyaték közzétételével telt; közeli barátaival kapcsolatot tartott, levelezésbe kezdett Arany Jánossal. Egyre többször panaszkodott azonban romló egészségi állapotára. 1864. április 18-án hunyt el, a bánfalvi református egyház anyakönyvének bejegyzése szerint a „*halál oka: szívkörség, lép és májbajok*”; Erdélyi János búcsúzott tőle a temetésen, testvérei a berettői családi sírboltban helyezték örök nyugalomra.

Kazinczy Gábornak mindössze 45 esztendő adatott, s egyes méltatói torzónak tekintik alkotómunkáját. Ha tekintetbe vesszük, hogy már 13 éves korában szellemi produktummal jelentkezett, s három évtizeden át szakadatlanul alkotott, termékenynek és teljesnek tekinthetjük az életművet. Közgyűjteményeinkben igen nagy számban található kiadatlan kéziratok, kortársai közül nem sokan mutathatnak fel az övéhez hasonló mértékű termést.

Aki a forradalmiságot tekinti egy politikai magatartás mércéjének, az joggal mondhat bírálatot Kazinczy Gábor fölött, s hibáztathatja, hogy nem Petőfi és Kossuth oldalán maradt végig. Aki viszont a lépésről lépésre való előrehaladás elősegítését, a reformok szolgálatát értéknek tartja, pozitív képet rajzolhat róla. Irodalmi pályafutása megítélésében ugyancsak tehetünk megkülönböztetést. Kazinczy Gábornak nincs kiemelkedő alkotói rangja, ugyanakkor – példaképéhez, Kazinczy Ferenchez hasonlóan – el kell ismernünk érdemeit az irodalmi életnek mint kulturális mozgásnak a fejlesztésében, a világirodalmi horizont tágításában. A magyar művelődéstörténet számon tartandó szereplője volt, a „*haláló fiak*” között gondolunk rá születése bicentenáriumán.

Kováts Dániel

